

maḥṭūṭātī'l-kadīme, MIMA (Kahire), I/2 (1955), s. 232-251; R. Y. Ebied – M. J. L. Young, "New Light on the Origin of the Term 'Baccalaureate'", IQ, XVIII/1-2 (1974), s. 3-7; Kâsim Ahmed es-Sâmerâî, "el-İcâzât ve tetavvüruha't-târîḥi", 'Âlemü'l-kütüb, II/2, Riyad 1981, s. 278-285; Hisham Nashabî, "The IJAZA: Academic Certificate in Muslim Education", HI, VIII/1 (1985), s. 7-13; Sâlih Ma'tûk, "el-İcâzetü'l-âmmeh ve isti-mâlu'l-muḥaddîsîne lehâ", Mecelletü Külliyyeti'd-dirâsâtī'l-İslâmiyye ve'l-Arabiyye, V, Dübey 1992, s. 92-118; Polat Has, "Tarihîte Batı Tıbbının Doğudan Aldıkları", Yeni Ümit, IV/27, İzmir 1995, s. 22-23; Pakalın, II, 19-20; G. Vajda – I. Goldziher [S. A. Bonebakker], "Idjâza", EI² (İng.), III, 1020-1022; Kâzım Müdür Şâneçi, "İcâze", DMBİ, VI, 596-598. CEMİL AKPINAR

KIRAAT. Kıraat ilminde icâzet, Kur'an lafızlarının usulüne uygun bir üslûpla okunması açısından okuyucuda bulunması gereken niteliklerin mevcudiyetini belirten yazılı yeterlilik belgesi anlamındadır. Aranan niteliklerin varlığının sözle ifade edilmesi "şefehî (şefevî) icâzet" olup Kur'an'ın tamamını veya bir bölümünü üstadla okumak (arz) ve / veya onu üstat-tan dinlemek (semâ) suretiyle kıraat imamlarından birinin kıraatine yahut birden fazla kıraate uygun olarak okumada yeterli seviyeye gelmekle elde edilir.

Vahiylerin telaffuz özellikleri, Arap dili lehçeleriyle biçimlenen ve Hz. Peygamber'in icra ve onayı ile vücut bulan farklı kıraatlerle onların edâ keyfiyetleri, sonraki nesillerin öncekilerden öğrenme zorunluluğunu getirmiş olduğundan (İbn Mücâhid, s. 49-52), Resûl-i Ekrem'den itibaren kıraatte icâzetin yazılı olmasa da şefehî olarak uygulandığı ve hadis terimleri arasına girmeden önce kullanılmaya başlandığı söylenebilir. Nitekim Hz. Peygamber'in, "Kur'an'ı dört kişiden öğrenin" (Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 8) diyerek Abdullah b. Mes'ûd, Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe, Muâz b. Cebel ve Übey b. Kâ'b'ın adlarını anmasını, Sâlim Mevlâ Ebû Huzeyfe'yi Kur'an okurken duyduğunda Allah'a hamdetmesini, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi güzel okuyuşu sebebiyle övmesini (Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 30; İbn Mâce, "İkâmet", 176), bu sahâbîlerin ehliyetlerini belirten şefehî icâzet olarak değerlendirmek mümkündür. Hz. Osman'ın, çoğaltılan Kur'an nüshalarını belli başlı merkezlere gönderirken Übey b. Kâ'b ve Zeyd b. Sâbit'i Hicaz bölgesinde, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi Basra'da, Ali b. Ebû Tâlib ve Abdullah b. Mes'ûd'u Kûfe'de, Muâz b. Cebel ve Ebû'd-Derdâ'yı Dimaşk'ta muallim olarak görevlendirmesi de (Ebû Şâme, s. 149-150) Kur'an öğretimiyle ilgili şefehî

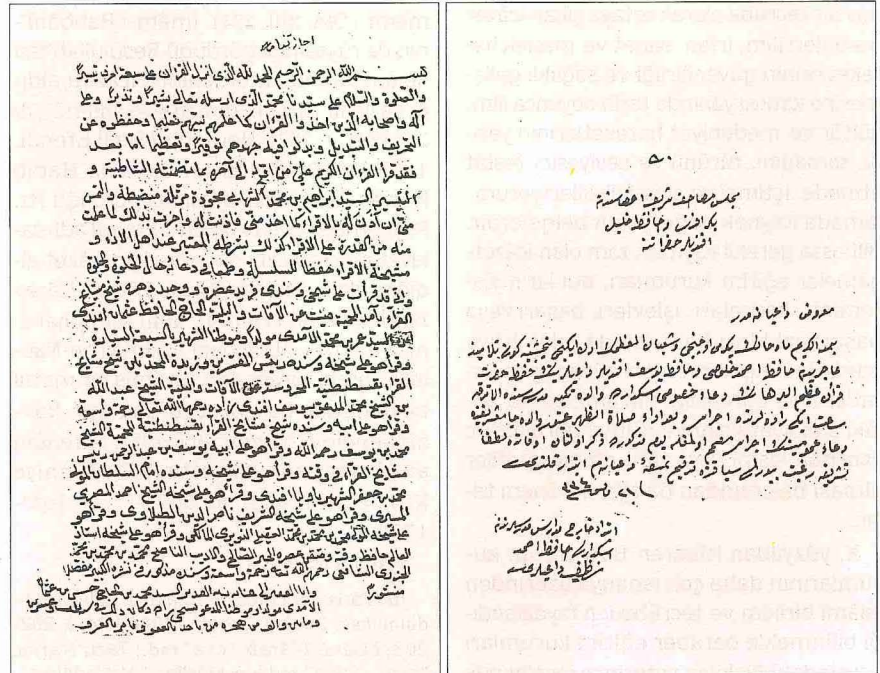
icâzetin diğer örnekleri sayılmalıdır. Kur'an'ın "tertil" ile okunması Allah'ın emri olduğundan (el-Müzzemmil 73/4) gerek Resûl-i Ekrem'in gerek sahâbîlerin Kur'an öğreticisinin ehliyeti konusunda titiz davranışlarında şüphe yoktur. Hişam b. Hakîm'in namazda Furkân sûresini kendisinin öğrendiğinden farklı okuduğuna şahit olan Hz. Ömer'in nerede ise onu namazdan çekip alacak kadar tepki göstermesi, Kur'an'ın doğru okunması hususunda ashâbın ne kadar duyarlı olduğunu göstermektedir (Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 5).

Kur'an'ın naklinde yazılı sayfalardan çok hâfizalarda saklanana güvendiği gibi (İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, I, 6) kıraat rivayetlerinde hadiste olduğu üzere salt anlam veya sadece lafız yeterli kabul edilmeyerek edâ (seslendirme, tilâvet) boyutu da dikkate alınmış (Bennâ, s. 3), bu cihetin bir üstat (fem-i muhsin) ağzından elde edilmesi gerekli görülmüştür. Ebû'l-Alâ el-Hemedânî, kıraat icâzeti için hocadan bizzat okumuş olmayı zorunlu görmüş, hadisteki gibi semâ veya arz olmaksızın icâzetle rivayeti büyük hata saymış, İbnü'l-Cezerî de kıraati üstat-tan bizzat almaya-nın ondan rivayette bulunamayacağını, diğer bir ifadeyle mücerret icâzetle kıraat

rivayet edilemeyeceğini belirtmiştir (Mün-cidü'l-mukrî'in, s. 3), Kastallânî ise tâlibin ehil olması durumunda bunun mümkün olacağı görüşündedir (Letâ'ifü'l-işârât, s. 181-182). Öte yandan icâzet, kişinin ehliyetinin kanıtlanması veya mensubiyetinin bilinmesi açısından gerekli sayılmış, ancak Kur'an öğretmek için icâzeti olmasa da kişinin kendini ehliyetli görmesi yeterli kabul edilmiştir (Süyûtî, I, 321-322).

Kıraat icâzetinin ilk yazılı örnekleriyle ilgili genel kanaat şekil, üslûp ve kapsam olarak III. (IX.) yüzyılın sonlarında diğer icâzet türleriyle birlikte görülmeye başlandığı yolundadır. Sonraları Kitâbü's-Seb'a, Şâtibiyye, et-Teysîr gibi tedrisi vesilesiyle bu eserlerin müelliflerine varan rivayet zinciri zikredilerek icâzetler tertip edilmiştir. İbnü'l-Cezerî, Kur'an kıraatinde Hz. Peygamber ile kendi arasında on dört râvinin bulunduğunu belirtir (en-Neşr, I, 193-194). Kastallânî de bu sayının kendisi için on beş olduğunu söylemiş, kıraatini Resûl-i Ekrem'e ulaştıran ve İbnü'l-Cezerî ile başlayan isnad zincirindeki isimleri zikretmiştir (Letâ'ifü'l-işârât, I, 174-176). Günümüzde düzenlenen icâzetnâmeler incelendiğinde bir o kadar kıraat râvisi eklenerek bu zincirin zamanımıza ulaştırıldığı görülmektedir.

Bir merasim davetiyesi ile icâzetnâme örneği (MÜLF Ktp., H. Ali Üsküdarlı, nr. 64)

Şekil ve muhteva bakımından farklı da olsa bazan muhtasar, bazan geniş olarak yazılan kıraat icâzetlerinin tertibi şöyledir: Besmele, hamdele ve salveleden sonra Kur'an okuma ve okutma ile kıraatlerin önemi belirtilerek ilgili hadislerle yer verilir. Ardından icâzeti verecek üstat (mücîz), tâlibin (mücâzün leh) Kur'an'ı hangi eserleri esas alarak hangi kıraate veya kıraatlere göre okuduğunu belirtir, icâzet almaya ehil olduğuna işaret eder. Daha sonra kendi üstadından başlayarak İbnü'l-Cezerî'ye kadar kıraat zincirini zikreder. Bazı icâzetnâmelerde bu zincir Hz. Peygamber'e kadar götürülür. Bu arada yer yer kıraat râvilerine ait biyografik bilgiler verilir ve icâzete alacak tâlibe dua eden ve ondan dua bekleyen cümlelerle icâzet metni bitirilir.

Kıraat icâzeti genelde bir merasimle verilir. Bu merasimler Osmanlılar'da zaman içinde gelişerek belli bir şekil almış ve gelenek günümüze kadar devam etmiştir. Buna göre Camide öğleden önce cemaat huzurunda yapılan bu törende reîsü'l-kurrâ mihrabın önüne konan kürsüye oturur. En yaşlı kıraat üstatlarından başlanarak reîsü'l-kurrânın sağında ve solunda hilâl şeklinde bir oturma düzeni oluşturulur. Hilâl uçlarındaki genç okuyuculardan başlanarak sağlı sollu tilâvet edilir; reîsü'l-kurrânın bitirilmesini istediği âyetin sonunda eliyle kürsüye vurması üzerine âyetin son cümlesi birlikte okunarak diğer okuyucuya geçilir. Sağdan ve soldan birer veya ikişer yaşlı üstat da indirâc (cem') metoduyla birkaç âyet kıraat ettikten sonra sıra icâzet verilecek kişiye gelir. Huzura gelip reîsü'l-kurrânın elini öperek yüzü ona dönük şekilde oturan tâlib, İhlâs sûresinden başlayıp Nâs sûresinin sonuna kadar kıraat-i aşereye göre ve indirâc usulüyle tilâvet eder. Önceden hazırlanan icâzetnâme metni mucîz veya onun uygun göreceği bir kişi tarafından yüksek sesle okunduktan sonra yapılan bir dua ile merasim sona erer.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Feza'ilü'l-Kur'ân", 5, 8, 30; İbn Mâce, "İkâmet", 176; İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1972, s. 49-52; Ebû Şâme, *el-Mürşidü'l-vecîz* (nşr. Tayyar Altıkulaç), Beyrut 1395/1975, s. 149-150; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 6, 7, 9-10, 17, 38, 40, 193-194; a.mlf., *Müncidü'l-mukn'in*, Beyrut 1980, s. 3; Süyûtî, *el-İtkân* (Bugâ), I, 321-322; Kastallânî, *Leftâ'ifü'l-işârât* (nşr. Âmir es-Seyyid Osman - Abdüssabûr Şâhîn), Kahire 1392/1972, I, 174-176, 181-182; Bennâ, *İthâfû fuzalâ'i'l-beşer*, Kahire 1289, s. 3-4.

MEHMET ALİ SARI

İCÂZET (الإجازة)

Bir hukukî işlemin
işlerlik ya da bağlayıcılık
kazanabilmesi için hak sahibinin
onay vermesi anlamında terim.

Sözlükte "aşıp geçme, yürürlüğe koyma, uygulama, câiz kılma, onaylama" gibi anlamları bulunan icâzet kelimesi, hadis ilminde ve edebiyatta kazandığı mânalar yanında, devlet başkanının ödül (câize) vermesi veya birinin fetva vermeye veya eğitim öğretime ehil ve yetkili olduğunu ifade etmek gibi terim anlamları kazanmıştır. Fıkıh usulünde icâzet kelimesi "câiz görme", fıkıh terminolojisinde ise "bir hukukî işlemin işlerlik ve bazı durumlarda bağlayıcılık kazanması için ilgili kişinin onayından geçmesi veya o kişi tarafından uygun görüldüğünün bildirimi" anlamında kullanılır.

Hukukî Mahiyeti. İcâzet, ilgilinin kabul veya reddine bırakılmış bir işlemin fiilen sonuç doğurmasını sağlayan tek taraflı bir iradedir. Her hukukî işlemin temel unsuru hukukî sonuca yönelmiş irade beyanı olduğundan yapılan bir işlemin hukukî varlık kazanması, sahih olması ve işlerlik kazanması, neticede amaçlanan sonuçları doğurması, o hukukî işleme doğrudan veya dolaylı olarak katılan taraf veya tarafların iradelerinin herhangi bir bozukluk ve şâibeden korunması ve tam olarak gerçekleştirilmesine bağlıdır. Hanefî mezhebinde diğerlerinden farklı olarak bir akdin kurulup sonuç doğurabilmesi için hukukî varlık kazanması (in'ikad), sahih, nâfiz ve bağlayıcı olması şeklinde dört ayrı aşamadan ve bu aşamalara ilişkin ayrı ayrı şartlardan söz edilir. İlk aşamada aranan şartlardaki eksiklik akdin butlanını, ikinci aşamadaki eksiklik akdin fesadını, üçüncü aşamadaki eksiklik akdin hüküm ve sonuçlarının askıda (mevkuf) olmasını ve sonuncu aşamadaki eksiklik akdin bağlayıcı olmaması sonucunu doğurur. İcâzet özellikle mevkuf akidler, kısmen de gayri lâzım akidler için söz konusu olmaktadır. Bâtıl akid hukukî varlık kazanmamış bir akid olduğundan, fâsid akid ise hukukî varlık kazanmış olmakla birlikte hukuk düzenince akdin sıhhati için öngörülen bir şarta muhalefet içerdiğinden icâzet kabul etmez. Birincisinde akdin yeniden inşası dışında bir düzeltme imkânı bulunmazken ikincisinde akdin sahih hale gelmesi öncelikle fesad sebebi-nin giderilmesine bağlıdır. Mâlikî mezhebi

butlân ve fesad merhalelerini bir değerlendirmek suretiyle Hanefiler'den ayrılma da üçüncü ve dördüncü merhale konusunda onlara oldukça yakındır. İcâzet de esasen ilk iki aşamada değil özellikle üçüncü aşamada ve kısmen de sonuncu aşamada söz konusu olmaktadır. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde ise askı hali fıkıh tekniği ve sistematiki bakımından kabul edilmemekle beraber ölüm hastasının tasarrufları gibi bazı örnekler açısından onların da Hanefî ve Mâlikîler'e yaklaştıkları görülür.

Akdin nâfiz olması, yani işlerlik kazanıp hüküm ve sonuçlarını doğurması Hanefî mezhebinde iki şarta bağlanmıştır. Bunlardan biri, akdin yapılışında ilgili tarafın hukukî yetkisinin (velâyet) bulunması, diğeri de üçüncü şahısların haklarına ilişmemesidir. Bu şartlardan birinin yokluğu durumunda akid mevkuf olur ve ilgili kişinin onayına kadar hiçbir hüküm doğurmaz. Meselâ velinin onayına bağlı nikâh akdi karı koca ilişkisini helâl kılmaz, kocaya nafaka borcu yüklemeyiz. Klasik literatürde "vakf, tevakkuf, adem-i nefâz" gibi tabirlerle karşılanan bu durumun "askı hali" olarak adlandırılması mümkündür. Bu bağlamda icâzet çoğunlukla, velâyet noksanı veya üçüncü şahısların haklarının ilişmesi sebebiyle işlerlik kazanmamış bir bir akid veya hukukî işlemin yetkili veya ilgili kişi tarafından onaylanmasını ifade eder ve askıda olan bir hukukî işlemi askı halinden kurtarıp hüküm ve sonuçlarını fiilen doğurmasını sağlayan tek taraflı bir irade beyanı niteliğini taşır. Bu durumlarda akde icâzet verilmemesi ve akdin reddedilmesi bir fesih işlemi değil akdin vücut bulmaması ve hükümsüz kalması (butlân) halidir. Daha ziyade Hanefî ve Mâlikî fakihlerince sistemleştirilen askı teorisi esas itibarıyla ilgili tarafı, hak etmediği ve razı olmadığı bir zarara uğramaktan koruma amacına yöneliktir. Bu ilgili taraf, çocuk ve sefih gibi tasarrufu bizzat yapan kişi olabileceği gibi kiracı ve vâris gibi yapılan tasarruftan etkilenen kişi de olabilir. Bu bakımdan mümayyiz küçüğün ve akıl zayıflığı bulunan kişinin kâr ve zarar ihtimali bulunan tasarrufları ile aynı anlamda değerlendirilen sefihin tasarrufları, fuzûlünün tasarrufları, vekilin yetki alanını aşan tasarrufları, mal sahibinin kiraya verdiği şey üzerindeki tasarrufu, rehnedilen mal üzerindeki tasarruf, ölüm hastasının üçte biri aşan hibe ve vasiyet gibi teberra tasarrufları, vârislerin borca batmış terekeyi satmaları Hanefî mezhebinde askı teorisi